

mintát ad. Az persze már az olvasó döntése, hogy kíván-e azonosulni az elbeszélő fölényességével. A másik lehetőség viszont az, hogy nem hisz neki. [Európa]

BUDAY BÁLINT

Minőségi lektűr, avagy mélységnélküliség?

HIDAS JUDIT: *NEM VAGY TÖBBÉ AZ APÁM*

„A fiú épp arról magyarázott, hogy nem szabad lebecsülni a minőségi lektűr jelentőségét, mivel nagy tömegekhez elér, és befolyásolja az emberek gondolkodását.” [130.] Ez, a kötet szempontjából önreflexívnek is nevezhető megállapítás Hidas Judit új regényének egyik szereplőjétől származik, akivel Eszter, a regény főhőse, egyetemi éve alatt és után egy rövid időre összeköti életét. Az egyetemi órán zajló jelenetben a hallgatók éppen arról vitáznak, hogy a lektűr és a magasirodalom értéke és mélysége miben érhető tetten, majd a tanársegéd megszakítja a diskurzust, feladva a következő órára a lektűr tömegkulturális jelentőségének kérdését. A következő óra eseményei azonban már nem fértek bele a közel háromszázötven oldalas naplójellegű regénybe, hiába a kötet önmeghatározása szempontjából is fontos lektűr- és mélységkérdés.

Kevés olyan problémakör van, amelyet ne érintene Hidas Judit legújabb kötete, a Park Kiadó gondozásában megjelent *Nem vagy többé az apám*. A gyermekkori dilemmáktól a tönkrement párkapcsolatokig, a hallgatói életmódtól a tanári pálya nehézségein át a szülő–gyermek konfliktustól a betegséggel való küzdelemig, női és férfi dilemmák, barátságok, vallási és etnikai kérdések, csalódások és önfeladások történetei szervezik a kötetet. Nehéz lenne korosztályi besorolás alapján vizsgálni a művet, ugyanis az előszót figyelmen kívül hagyva a lineáris szerkezetű naplóregény éppen az elbeszélő aktuális életkorának megfelelő problémákat, szituációkat rajzol fel, amelyek leginkább az adott korosztály olvasóinak lehetnek érdekesek. Így a tíz év körüli Eszter elbeszélése az ifjúsági irodalom kategóriájához, a gimnazista-egyetemista történetei a young adult irodalomhoz, az egyedülálló anya mindennapjait taglaló részek pedig a felnőtt, leginkább a pszichoterápia jellegű szépirodalomhoz volnának sorolhatók.

A narrátor egységes/egysíku hangon szól a regény egészén átívelően, olyannyira, hogy már-már egyik szereplőnek sincs egyénített és felismerhető megszólalásmódja, a legtöbb idézett, egyenes beszéd feloldódik Eszter nyelvében. A gyermekkora-tól középkoráig végigkövetett főszereplő történeteinek naplójellegét, élőbeszédszerűségét erősíti, hogy az egysíku hangot gyakran aforizmákkal, szentenciákkal, állandósult szókapcsolatokkal színesíti, mint: „úgy kókadoztam, mint egy hervadt kankalin” [138.] vagy „– Mindenből lehet tanulni – mondta elgondolkodva. – Az életben van sok nehézség, de ez normális.” [37.] Gyakran emlékeztet ez a nyelvi esetlenség Parti Nagy Lajos *Sárbogárdi Jolánjára*, annál is inkább, mert néhány esetben a szerkesztő szeme

is elsiklott olyan egyértelmű hibák felett (vagy talán csak a betűhű napló látszatának szándéka vezérelte a kiadási folyamatot?), mint a szóismétlések: „jegyezte meg apa, amikor kettesben maradtunk apával” [64.], agrammatikus mondatok: „néztem rá kínban” [121.], helyesírási hibák: „egy nőnek örülnie kell a pluszelőnynek” [123.] vagy egyeztetési nehézségek: „Mintha perverz élvezetet okoztak voltak nekik az ilyen veszekedések.” [159.] A szövegszerkesztési, mondategyeztetési melléfogások azonban éppen olyan ritkán szerepelnek a szövegben, hogy kétséges volna tudatosságot feltételezni mögöttük, így az olvasó inkább kellemetlenül érzi magát, mintsem feloldódik a szándékolt rontásban, elírásban, az elmaradt pontokban és vesszőkben.

A főszereplő, Eszter személyisége és elbeszélésmódja keveset változik azon huszonöt év alatt, amelyen a regény cselekménye átível. A kötetten végigvezető, redundánssá váló narráció során Eszter körül ugyan történik a világ, de az elbeszélés nyelvi regisztere néhány kiugróan eltévesztett mondaton kívül nem változik. Kifejezetten idegenséget, már-már hiteltelenséget kelt a tizenhárom-tizennégy éves lánytól az alábbi mondatok stílári távolsága: „Megborzongtam, ahogy elképzelttem, mik történhetnek a nőekkel odabent. Szerettem volna látni, ahogy széttárják a lábukat, ahogy vonaglanak a rudak körül, ahogy riszálják a seggüket és tömik a csöcsük közé azt a rengeteg pénzt.” [65.] Ezt a regisztert, a csöcsök és seggek stilisztikai értékét nem lehet megtalálni a regény más pontján, éppen ezért különbözik el a kötetegész naiv és gyermeteg hangjától az ehhez hasonló mondatok között: „De svéd hamarosan ugyanúgy ugráltatta, mint apám a házasságuk idején, ráadásul egy igazi pukkancs lett belőle, ha valami nem a kedve szerint történt. – Belül mindegyik rothadó alma.” [78.]

A könyv szerkezete a három részre osztott főszövegből, utószóból és egy ugyan jelöletlen, de előszónak tekinthető néhány oldalból áll. Az első fejezet a gyermekkortól a gimnáziumi évek közepéig, a második az érettségi évtől Eszter gyermekének születésén át nagymamája haláláig, a harmadik pedig az első munkahelytől édesapja haláláig, a főszereplő harmincas éveinek elejéig tart. Az ezt követő utószó csak látszólag válik el a főszövegtől, ugyanis a történet éppen ott folytatódik, ahol a harmadik fejezet végén abbamarad, éppen ezért nem érhető az elkülönítés. Az utószó tehát kevés utószó jelleggel rendelkezik: nem összegez, nem tekint vissza. A főszöveghez képest a változás a narráció múltból jelen idejűre történő cseréjében áll.

Az előszónak ellenben meghatározó funkciója van, ugyanis az nem más, mint egy kimetszett részlet a regény harmadik harmadának idejéből, ami fokozza a történet kiszámíthatóságát. Biztosak lehetünk benne a kétszázadik oldalnál, hogy Eszter egyedül fogja nevelni gyermekét, és kapcsolatot tart fent az édesanyjával, hiszen az első lapokon ennek következményei olvashatók. A regény problematikus gócpontjain éppen ezért nincs tétje a dilemmáknak, hiszen azok kimeneteléről már az előszóban értesült az olvasó (például: megtartja-e a magzatot Eszter vagy sem). A kiszámíthatóság azonban a kevésbé egyértelmű regénybéli történéseket is átszövi, az olvasó elváráshorizontja minden alkalommal visszaigazolódik. A címben megjelenő mondat a regény közepén hangzik el, Eszter saját sérelmeinek verbális kitérőseként mondja ezt apjának: „– Gyűlöllek, nem vagy többé az apám! – ordítottam az ajtón keresztül.” [159.] Nem igazán érhető, hogy miért emelkedhetett ez a mondat a cím státuszára azon túl, hogy az elvált szülők gyermekeként, szeretet- és zsebpénzmegvonásban élő Eszter abban a helyzetben sem számíthatott édesapjára, amikor ismételten rá

volt szüksége. A sorozatos csalódás egy sokadik pontján hangzik el a fenti mondat, majd az édesapa halálos ágyán térnek vissza rá, és kérdőjelezik meg mindketten ennek legitimitását. Valóban fontos és meghatározó kijelentés ez, de a regénybéli traumák, konfliktusok és dilemmák legalább további tíz-tizenöt hasonló címértékű mondatot termeltek ki, amelyek éppen ilyen súllyal állhatnának a borítón. A súlyos mondatok pedig együtt járnak a teatralitással és a sablonszerűséggel. A kilencvenes évek házibulijai, a családi vasárnapok, a válás, a szakítás, a halálesetek a legtöbb esetben leegyszerűsített problémákként jelennek meg. Hidas Judit regénye nem nyitott a *másik* perspektívájára, Eszter látásmódja az egyetlen, amely érvényesülhet, ami azért kérdőjelezhető meg, mert a társadalmilag is fontos ügyek kizárólag ebből az uralkodó nézetből kerülnek megvilágításba. Az unikalitás, a reflektivitás és a komplexitás csak nyomokban található meg a szövegben.

A regény nagy melléfogása a felszínesség és a mélységnélküliség. Annak, hogy a főszereplő/elbeszélő zsidó családba születik, és egy kevés ideig zsidó iskolába jár, a történet és a karakter vagy annak nyelve szempontjából nincs jelentősége, csupán azt hivatott jelezni, hogy a családban elhallgatások, titkok, vallási konfliktusok helyén áll valami, amit itt éppen zsidóságnak hívnak. A súlytalanság mintázata ismétlődik minden mellékszereplőnél, akikkel néhány oldalon keresztül barátságban áll Eszter, majd amint nem teljesítik a kívánalmait, vagy nem az ő problémáit segítenek megoldani, a főszereplő sértődötten konstatálja azok rossz irányú elváltozásait. Olyan beszükkült tudattal rendelkezik, amely éppen annyi mozgásteret enged neki, hogy váltogassa sértettsége eredőjét és címzettjét. Az egész regényen átível a főszereplő önreflexióra való képtelensége.

Eszter egyetlen alkalommal lép ki a komfortzónájából, amikor az osztályában egy verbális bántalmazás áldozatául esett roma fiú ügye bíróság elé kerül, ahol a főszereplő kollégájának konfliktusait és az iskola végletekig elhibázott problémakezelését az ítések elé tárja, majd felmond munkahelyén. Gondolhatnánk, hogy Eszter erkölcsi megdicsőülésének pillanata ez, amely a további emberi viszonyaiban is előremozduláshoz vezet, azonban ez nem történik meg. Ahogyan a szülő–gyermek kapcsolatok megpróbáltatásai, saját zsidóságával való viszonya, úgy a roma fiú kiközösítésének problémája sem több felszínes creditszerzésnél. Hidas Judit regénye megfelelhet valamiféle huszonegyedik századi tematikus sablonnak, ahol ki lehet pipálni a történelmi traumákat, pszichológiai viszonyokat, kisebbségek jelenlétét, specifikusan női kérdéseket, azonban ezen társadalmiasítható problémák kidolgozatlanul vannak jelen a regényben, esélyt sem adva annak, hogy bővebben, több nézőpontból kerüljenek kifejtésre, alternatívát, megoldási mintát adva lehessen róluk beszélni. Így pedig nem „társadalomtörténetről” beszélhetünk (mint ahogyan azt Szabó T. Anna írja a fűlszövegben), hanem egy egocentrikus regényről, amelyben a társadalmi kérdések jobb híján jönnek és mennek. A szöveg úgy mutatja fel a hétköznapi helyzeteket (állásinterjú, iskolai felelet, költözés), mintha azokat kizárólag rendellenességként, nyűgként lehetne rögzíteni. Ezek azonban sokkal inkább egyéni dilemmák, szorongások, amelyek folyamatosan lecserélődnek újabbakra, éppen ezért elveszíti súlyát minden korábbi is. Az olvasó azt érezheti, hogy mindez nem más, mint panaszáradat. Azért is sajnálatos, hogy a súlyosabb kérdések is banalitásba torkollnak, mert a regényben felvetett társadalmi ügyek akár a közösségi érzékenyítés

igényével is felléphetnének. Fontos a középiskolai abúzus kérdése, és fontos a válás mint társadalmi jelenség, vagyis a kötetben számos, valóban jelentékeny kérdés felülkerekedik, azonban egyszerre olyan sok van jelen, hogy egyik kifejtésére, részletes vizsgálatára sem marad elég idő és tér. Az olvasónak ettől olyan érzése támad, mintha Eszter nem is akarná megérteni a másik perspektíváját, vagyis mintha a regény nem venné tudomásul a társadalmi problémák komplexitását.

Hidas Judit ezen szövegében az a bátor vállalkozás mutatkozik meg, amely szerint nem szükséges, hogy bárkivel is képes legyen szimpatizálni az olvasó. A klasszikus regénnyel [legyen ez akár a Bildungsroman] szemben támasztott fejlődés, változás igényének cáfolatát adja, ugyanis azon túl, hogy a történetben évek telnek el, és a főszereplő életkörülményei átalakulnak, sem nyelvileg, retorikailag, a világhoz és az emberi kapcsolatok működéséhez való hozzáállásban nem változik meg a főszereplő a történet alaphelyzetéhez képest. Ugyan valóban rendkívül izgalmas lenne, ha az elbeszélő képes lenne beteljesíteni azt, amit Szécsi Noémi ír róla a fűlészövegben [„Eszter egyszerre gondolkodik az egykori gyermek és az egyedülálló anya fejével”], de Hidas Judit regényében nem találkozunk kettős tudatú vagy szimultán elbeszéléssel. A homodiegetikus narrátor vagy váratlanul koravén gyermeki hangot teremt, vagy infantilis-naív felnőtt beszédet: „– Te tehetsz róla, hogy ennyire utálok magam! – üvöltöttem volna legszívesebben a képébe, de csak a takarónak, a tükörnek, a falnak átkozódtam, miközben bögve sajnáltam magam az elrontott életemért.” [160.]

Az egyetemi közeget kevésbé ábrázolhatná sematikusabban, mint ahogyan az alábbi mondatot erőszakolja az egyik, tudományos karrierre vágó elsőéves bölcsész-hallgató szájába: „Azt hiszem, hosszútávon nem tenne boldoggá, ha Balassi Bálint vagy Bornemissza Péter költészetének hermeneutikai aspektusairól kellene tanulmányokat írnom.” [121.] A zavaros terminológia mellől a képzavar sem hiányzik: „Olyan, mint egy kiöregedett kölyökkutyá.” [337.] Szerepelnek a szövegben olyan kényszermegoldások is, amelyeket nem tud nem észrevenni az olvasó. Ilyen a színönimakeresés részleges sikeressége: „Nemsokára az asztalon gőzölgött a húsleves. Laci is megérkezett, és óvatosan kanalazni kezdtük a forró lét.” [264.]

A megjelenített világ valóságosságát tovább roncsolja, hogy az elbeszélő úgy tűnik, csak klisékhez képes nyúlni. Könnyedén hozzáférhető mintákat használ ahelyett, hogy alternatív képet mutatna a '80-as, '90-es, 2000-es évek Budapestjéről. Pedig ez utóbbira minden lehetősége meg lett volna, ugyanis számos elhallgatás, titok, izgalmas életadottság veszi körül Esztert, amelyek kifejtetlenül és kiaknázatlanul maradnak [gondoljunk csak arra, hogy az apjának lemezboltja van]. A regény tehát megannyi jó ötletet mozgat, de a kidolgozatlanságuk okán a legtöbb feloldódik a sablonszerűségben. A kilencvenes évek házibulija az elbeszélőre támaszkodva éppen olyannak tűnik, mintha a *Moszkva tér* és *Házibuli* című filmek egyvelegét látnánk. Illetve csak majdnem olyannak, ugyanis a főszereplő még a giccsbe is képtelen belefeledkezni, semmilyen helyzetben nem viselkedik úgy, mint egy átlagos tinédzser, egyetemista, fiatal vagy egy egyszerű ember. Ez mégsem a különlegességét vagy egyediségét helyezi a fókuszba, hanem a végletes problémátságát és hisztériusságát.

Hidas Judit regénye fontos lehetne társadalmi érzékenyítés szempontjából, mert olyan történelmi traumákat, mindennapos igazságtalanságokat és személyes szorongásokat vet fel, amelyek megküzdési javaslatra váró és gyakran feloldhatatlan

problémákként vannak jelen a legtöbb közösségben. Azonban hiányérzet jön létre minden, a kötetben szereplő társadalmi üggyel kapcsolatban, ugyanis ezek jelentősége elvész a következetlen nézőpont, a fókusz nélkülség okán.

Talán adekvát a kérdés, amelyet a regény is felvet a minőségi lektúrral kapcsolatban, azaz hogy le szabad-e becsülni annak jelentőségét. A lektúr vagy populáris irodalom becsülendő és fontos, ha minőséget képvisel, éppen ahogyan fenti idézet mondja: „mivel nagy tömegekhez elér, és befolyásolja az emberek gondolkodását” [130.]. A minőség kritériumai azonban szerzőnként, szerkesztőnként, kiadónként és legfőképp olvasói elvárás és igény szerint is változnak. Fontos volna ügyelni arra, hogy szándékolatlan mondategyeztetési, helyesírási hibák ne maradhassanak egy kötetben, még akkor sem, ha egyszerű történetvezetésből, sablonszerű karakterekből és teatrális szituációkból épül a szöveg. Még akkor sem, ha a hibák kínossága megkülönböztetett stilisztikai értéket biztosít. Még akkor sem, ha a PC és a lektúr ingoványos kritériumainak eleget lesz. [Park]

BÁLINT BERNADETT

• • • • •

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Grafikai terv, layout: Alkotópont Grafikai Műhely Kft.

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. E-mail: alfoldfolyoirat@gmail.com — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál [Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900]. További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 10800 Ft, félévi 5400 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.